

KRONIKA

KNJIŽEVNOST

PAVLE ZIDAR, JEM NJEGOVO TELO IN PIJEM NJEGOVO KRI. Med oblikovanjem misli v črke in stavke se umetniku kot v medli polzavesti utrinjajo formulacije, ki ne najdejo mesta v zaključni umetniški obliki, temveč se venomer javljajo kot refren, kot neprestan spremljevalec zavestnega oblikovanja. Bržkone se dogaja, da takšne, globoko človeške misli večkrat ostajajo na dnu ustvarjalčeve podobe o svetu, da ostajajo prikrite, neizpovedane. Prej ali slej pa tudi te nedodelane formulacije, te sanjske podobe zahtevajo končne osmiselitve in pri pisatelju — knjižno obliko.

Zdi se, da se je takšen proces zaključil in našel dokončno obliko v poslednjem Zidarjevem delu — Jem njegovo telo in pijem njegovo kri.* Noveli, ki sestavljata v takšnem pomenu miselno celoto, označuje prav ta razmišljajoči in polzavestno meditativni ton pisanja. Obe (Jutro, Jem njegovo telo in pijem njegovo kri) sta oblikovno in vsebinsko tista nevezana pripoved, ki je ni mogoče dojemati verbalno, temveč le na pisateljev način — z doživljanjem. Vendar noveli, kot bi bilo morda mogoče razumeti iz prispodob, ne prinašata kakšnih postranskih dilem, ki ne bi našle mesta v bolj koherentni umetnini, temveč se kot temeljna komponenta pisateljevega odnosa do sveta pojavita in razrasteta v vztrajno spraševanje o osnovni resnici človeškega bivanja.

Prva novela (Jutro) ostaja bolj na psihoanalitični ravni, čeprav dobi ob koncu širše — limitne dimenzije; dogajanje se namreč giblje na tistem previsu, kjer sta vprašljiva le še življenje in smrt. Zidar je v njej upodobil človeka, razkrojenega od spominov, asociacij, ki si prizadeva, da bi si preteklost razporedil v logičen načrt za življenje. Tako kot junak pa se tudi bralec zgubi v obilici preskokov in se stavki od časa do časa pomešajo v doživljajsko kepo, ki ne deluje več po poti razuma, temveč kot doživljanje posebne atmosfere. Vas, pogreb, župnik, družina — dogodki, ki se utrinjajo pripovedovalcu, so kot občestni kamni na brezkončni poti človekove uklenjenosti v zgodovino. Preteklosti se ne moremo nikdar znebiti, kot zavesten ali podzavesten motiv se nam kaže sleherni trenutek, ukinja sedanost kot sedanost in jo s preteklostjo vred veže v brezčasovno, neotipljivo človeško prekletstvo. Ko se hoče človek spominov znebiti, pada vedno globlje, a nikdar do dna, ko hoče naprej, nenehno ostaja pri tleh, težkih kril in omahovaje v dvomih. Kot možnost, a nikdar kot dejstvo, se kaže smrt, samomor. Zdi se najbolj logičen izhod iz sanjske travme v dogodkih pred vojno in po njej, vendar slejkoprej premaga nevidna sila, ki goni naprej, v nedefinirano životarjenje brez miru. In tako ostaja človek brez rojstva in brez smrti resnični človek, skoraj Sizif, premagujoč težave zaradi neznanne potrebe ali notranje gonilne moči.

Druga novela (Jem njegovo telo...) se zdi doslednejša, bolj intenzivna in nekako pretresljivejša. Pripoveduje o razčlovečenju, zasušnjenju volje, ki jo povzročé zunanje, močne sile režima, zahteva pa popolno pozabljenje svoje narave in zamenjavo za majhen krmilni mehanizem, ki podredi vsak človekov gib v nezmotljivo delovanje stroja. Tudi tu je dal Zidar dogodku globalnejšo

* Pavle Zidar, Jem njegovo telo in pijem njegovo kri. Državna založba Slovenije 1966.

in usodnejšo dimenzijo — z nadstropnostjo pripovedi in slikovitostjo prizorišča. Razosebljanje se dogaja na otoku z gestapovskimi taborišči, kjer individualnost razbijajo s »samokritičnimi« nastopi in neprestanim zaslíševanjem. Usodnosti takšnih deformacij Zidar ne vidi samo v nacističnem režimu, temveč v slehernem totalitarnem prizadevanju, naj bodo to ljudje ali kibernetični stroji. In možnosti za takšno razločevanje je dejansko vsak dan več. Zato gestapovski primer ne ostaja literarni simbol, temveč znak na čelu človeštva.

Dejstvo, da je pričujoča knjiga nekak »succus« avtorjevega odnosa do sveta, je seveda pripeljalo do tega, da je v knjigi razgaljena osebna človekova tragedija, ki nastaja ob preseganju danega sveta. Pisatelj vselej hoče svet, ki ga prepozna, tudi presegati. Zidar je to poskusil z obsojanjem — to pa ni nič drugega kakor moraliziranje. Da avtor ni mogel do kraja vztrajati v razkrievanju in odpiranju, seveda ni kriv sam. Pri takšnih temeljnih oznakah osebnega — človeškega odnosa do sveta je seveda nujno srečanje osebe, človeka s svetom, v tem srečanju pa se človek izkaže kot muha in svet kot betonski zid. Ko je Zidar storil ta korak (da se je odločil za obsodbo) je v bistvu razkril vse. Razkril je tisto osnovno nemoč, ki nastane ob spoprijemanju s svetom, tisto bistveno nespoznatnost in iracionalnost sveta, nesmisel morale in nesmisel lastnega afrontnega odnosa do sveta. In verjetno, da preokret v razkritje lastne nemoči ni nastal po naključju, temveč ga pogojuje okolje, ki je v njem nastal.

Z razkritjem lastne nemoči se začenja smrtni muhin let, začenja se Sizifovo popotovanje v metafizičnem svetu polarnih razmerij, začenja se dolgega dneva potovanje v noč. Pisatelj sleherni trenutek ostaja na svojem moralnem položaju, vendar se prav tako vselej izkaže kot nemožnost. In vendar druge možnosti ni kot te. Človek mora ostati v svetu in svet mora ostati nasproti človeku. Napačno bi ravnali, če bi Zidarja obsojali zaradi romantične pozicije, to je pozicija, ki ne more biti drugačna. Naj bo pripoved takšna, da se v njej nekaj »zgodí« ali pa se samo »dogaja« — oboje obstaja znotraj metafizičnih struktur, oboje ostaja manipulacija. In je odrekanje sodobne filozofske misli razsvetljenstvu in manipulaciji v bistvu samo — razsvetljenje in formalno odrekanje. Zidarjeva resnica o svetu prej ko slej ostaja razkrievanje človeške golote in nemoči.

Dimitrij Rupel

NADA KRAIGHER, ZAČARANI KROG. Verjetno je res, da v kulturnem svetu zahtevo po nečem določajo človekove nujne potrebe, brez katerih bi človekova dejavnost utegnila biti kakorkoli omejena, to pa bi seveda pomenilo, da bi bile njegove možnosti samouresničevanja ogrožene. K zadovoljevanju teh potreb najprej nedvomno sodi osebna in duhovna svoboda, ki odločilno pogojuje, tj. omogoča lastno odločanje za materialne ali duhovne cilje. Dvajseto stoletje ta prvi osnovni pogoj — svobodo — vsaj večidel po svetu jasno deklarira, čeprav je seveda po drugi strani vprašanje, koliko se podobne izjave v praksi uresničujejo, pa naj gre pri tem za črnsko vprašanje, bodisi — kakor imamo opravka v pričujoči knjigi Nade Kraigherjeve *Začarani krog** — ali pa za vprašanje ženske emancipacije. Kraigherjeva je ves problem prenesla iz tradicionalnega ekonomskega žarišča bliže sodobnosti, se pravi v duhovno sfero ženskega boja za enakopravnost. Glavna junakinja, žena priznanega kiparja,

* Nada Kraigher, *Začarani krog*. Založba Mladinska knjiga 1965.